

15

$\frac{8}{1024}$

m/f

1914

Latviešu literatūras vēsturē 22./23. burtnīcā
iespiestā raksta atsevišķs novilkums.

R

Maurīna Jenta ✓

Friis Bārda

B-1

PIEKTĀ NODAĻA

Fricis Bārda

Zenta Mauriņa

Tu alkst alksti mērķa pēdējā,
visaugstākā, kas visu aptver sevī.

(Dziesmas un lūgšanas dzīvības kokam, 24)

Fricis Bārda ir viens no mūsu visvairāk lasītiem dzejniekiem. Zemes dēls jau pedsīvojis sesto izdevumu, Dziesmas un lūgšanas — piekto. Neaizmirsīsim, ka tauta ņem atpakaļ tikai to, kas tautas garam kongeniāls. Arī mūsu garīgās kultūras augstākie pārstāvji atzinuši Friča Bārdas nozīmi. Prof. K. Kundziņš viņu citē savās svētrunās. Prof. L. Bērziņš, salīdzinot Poruku ar Bārdu, saka: „Porukam pašam un tā arī Bārdam bija dots tumsā redzēt, t. i. redzēt tur, kur parastā acs neko vairs nesaskata. Viņi ir pielīdzināmi tām jūtīgām platēm, kas uzņēmumus izdara bez parastās gaismas, izmantojot acīm neuztveramos infrasarkanos starus. Bet līdz ar to viņi ienes dzīvē jaunas, agrāk nepazītas vērtības.“ (I. M. M. 1933, 7/8.) Prof. P. Dāle nosauc Bārdu blakus Rainim un Porukam par mūsu ievērojamāko dzejnieku-domātāju, „kam tuvas cilvēces un pasaules lielās problēmas un mīklas“ (Gara problēmas, 35). Teodors Zeiferts raksta: „Bārdas gleznu virkne tāpēc tā saista, ka aiz tām nopietns pasaules uzskats, kurā ietveras dziļas jūtas, lielas idejas“ (Latv. rakstn. vēsture III, 498).

Ir arī iznākušas atsevišķas grāmatas par Frici Bārdu: Edgara Sūnas (1925) un priv.doc. Kārļa Kārklīņa (1936).

1. Dzīve. Fricis Bārda dzimis 1880. g. 13. (1.) janvārī Pociema Rumbiņos, Umurgas draudzē, Valmieras apriņķī. Viņa tēvs Jānis un māte Ieva, abi vidzemnieki. Lielā daļa mūsu dzejnieku par tēvu tuvāk jutuši māti. Tā Poruks, Ziemeļnieks, Antons Austrīņš, Saulietis un citi savas intimākās dzejas veltījuši mātei, bet Fricis Bārda ir bijis sava tēva dēls. Tēvs, Jānis Bārda, bija sīks un pavārgs, bet enerģijas, spraiguma pilns: 21 gadu vecs viņš iepērk mājas, Rumbiņos, un izrādās par ļoti labu saimniekotāju, kas īsā laikā

kalnu pauguros, kur pakājē čalo upīte vai strauts. Kad es 1933. g. apceļoju Bārdas dzimteni, kā šīs ainavas raksturīgās iezīmes man tēlojās bērzu birzis: uz Rumbiņu pašu zemes ir vēl kādas deviņas bērzu birztales. Viena no tām pienāk pie pašām mājām, tā ir dzejnieka tēva dēstīta. — Pēdējā laikā, kopš Tena vides teorija skaitās par uzvarētu, ir strīdīgs jautājums, cik lielā mērā ārējā apkārtnē, ainava, ietekmē dzejnieku. Par šo jautājumu interesanti rakstījis S. Pasarge (*Grundzuege der gesetzmaessigen Charakterentwicklung der Voelker*, Berlin, 1925). Neiztirzājot šeit šo sarežģīto jautājumu, atzīmēsim tikai, ka Bārda nenoliedzami ir bērzu dzejnieks, ka bērzs ir viņa visvairāk apdziedātais koks kā Zemes dēlā, tā arī Dziesmās un lūgšanās. Vita somnium bērzs top par dzimtenes un pat par laimes simbolu: „Man nav vairs veselas dvēseles... Daļa no tās ir palikusi manas Dzimtenes bērzu zaros... Zēns būdams es zem viņiem sēdēju dienas un naktis, klausīdamies viņu dziesmās, un viņu zari liecās un mirka manā dvēselē, kā klusā, tumšā meža ezerā. Kā zaros paliek lāses, kad tie iz ūdens paceļas, tā mana dvēsele lāsēs palika manas Dzimtenes bērzu zaros (Vita somnium, 52). Tā Bārda raksta Vīnē, ilgodamies pēc Rumbiņiem. Un turpat tālāk: „Ja bērzu nebūtu manā dzimtenē, citāda būtu mana dvēsele, un arī mana Tauta būtu citāda.“ Bērzi viņam ir Dieva izredzētie koki, „kā jauni krīvi viņi stāvēja, uz pleciem zaļi mēteļi, bet svārki balti... kā krīvi, dievu izredzētie“. Bērzi viņam ir svētuma paudēji: „Tā stāv viņi arī manā dzimtenē un elpo lūgšanas par to, un viņu nopūtas iet pāri zvaigznēm“ (lib. cit. 51).

Jāsargas no pārdrošām konstrukcijām un vispārinājumiem. Nenoliedzami, ka allaž ainava, kurā uzaudzis dzejnieks, kļūst par viņas dzejas motīvu. Tā bērzu birzis, zilie apvāršņi, miglainie vakari (netālu no Rumbiņiem atrodas lielais purvs, kurā guļ Rāķa ezers) ienākuši Bārdas grāmatās. Ainava var arī tieši ietekmēt dzeju, bet ne vienmēr tas tā ir. Antons Bārda, dzejnieka Friča Bārdas jaunākais brālis, uzaudzis tai pašā apkārtnē, bet viņa lirikā nedominē šie maigie peizāži. Dziesmās un lūgšanās bez bērza ir apdziedāti vēl vītols, pīlādzis, liepa, apse un citi koki, bet kļavs nav pieminēts, un netālu no Rumbiņiem atrodas brīnišķā, jau pieminētā kļavu gatve!

Kā gandrīz visu mūsu dzejnieku dzīve, Friča Bārdas dzīves skola sākusies ar ganu gaitām. Tad no 1890. g. viņš apmeklēja Pociema luterticīgo pagastskolu, kas ierīkota Pīlāga mājās, ap 3 klm. no Rumbiņiem. No 1892.—1895. g. mācās Umurgas draudzes skolā, tad seko Limbažu pilsētas tā sauktā „kreicskola“ no 1895.—1898. g. Šīs skolas viņam devušas maz. Kādā vēlākā, savai kundzei rakstītā

vēstulē viņš irōnizē par savām skolas gaitām: „Vienam tēvam bija trīs dēli — divi gudri un trešais Fricis. Viņi auga visi kopā un gāja pēc rindas ganos un skolā. Kad vecākais bija izgājis 2 ziemas pagasta skolā un piecas draudzes skolā, tad viņš nolika draudzes skolas gala eksāmenu, dabūja vienu lielu liecību no apriņķa inspektora un nu bija pavisam gudrs. Gluži tāpat notika ar otro. Bet trešais izgāja tikai trīs ziemas draudzes skolā un ar nolika gala eksāmenu, bet gudrs nebija nemaz. Tad viņš nelika tēvam miera, lai sūtīt viņu uz kreicskolu... Un pēc 3 gadiem viņš pabeidza šo kreicskolu un dabūja награду за хорошие успехи и отличное поведение, smuku grāmatu (Лермантов'и) un kādus 10 rbl. naudas no inspektora par to, ka viņš rakstīja tam официальные бумаги. Frieki, protams, bija lieli, bet kad tie bija pārgājuši, tad viņš redzēja, ka tomēr nav nečik gudrs.“

1898. g. 5. jūlijā viņš tiek iesvētīts Katrīnas baznīcā, bet arī šis laiks neatstāj nekādas pēdas. 1898. g. rudenī viņš iestājas Valkas skolotāju seminārā, kas toreiz atradās Rīgā. Pieteicās 200 eksaminandu, brīvu vietu bija tikai 30 un 5 vai 6 vietas stipendiātiem. Frici Bārdu neatbaidīja lielā konkurencē, kā vispār šai traušlajā ķermenī bija tēraudaina griba, ja vajadzēja aizstāvēt to, kam tic. Fricis Bārda ne tikai iekļuva seminārā, bet iekļuva kā stipendiāts. Semināru viņš beidza 1901. g. Seminārā Fricis Bārda mācījās cītīgi, bet bez sevišķa spožuma. Sociāliskās idejas, kas toreiz reibināja daudzus jaunekļus, viņa nesaistīja. Ar biedriem viņš maz draudzējās. Dzīvoja grāmatās, domās un sapņos, labprāt spēlēja klavieres. Par viņa neatlaidību un enerģiju liecina vēl tāds notikums: pēc semināra beigšanas, viņš 1901. g. vasarā dzīvo mājās. Tēvs grib, lai dēls strādā par skolotāju Rumbiņu tuvumā. Bet dēls grib vietu Rīgā, jo viņu atbaida toreizējās lauku dzīves garīgais šaurums. Ne dēls, ne tēvs neatkāpjas no sava nodoma. Kad tēvs nedod zirga, lai aizbrauktu uz staciju, Fricis noiet kājām 40 klm. līdz Valmierai. Par Bārdu kā par sapņu un ilgu dzejnieku daudz rakstīti. Pašos latviešos ir daudz šā lirisma, un tādēļ viņi to vietā un nevietā ietulkkojuši savos mīļākos dzejniekos. Bet uzmanīgi krājot un pārbaudot Friča Bārda dzīves faktus, kā arī iedziļinoties viņa dzejā, jāsaka: iekšēja atsaucība, aktivitāte raksturo šo kluso un sapņaino savrupnieku, apzinīga tiekšanās pēc pilnskanīga cilvēka un pilnvērtīgas dzīves. Gluži kā tēvam, arī dzejniekam nekā nebija tik pretīgs, kā izlaidīga, nedisciplinēta dzīve. Ar riebumu viņš no- raudzījās uz cilvēkiem — mušām, kam nebija nekādu mērķu, vai arī kas nespēja sprauto mērķu sasniegt.

Savu stipendiāta laiku Fricis Bārda strādā par skolotāju Katlakalnā no 1901.—1905. g. Sabiedriskā dzīvē Bārda piedalās atturīgi. Viņš gan organizē dziedātāju kori un pats to vada, spēlē ērģeles vietējā baznīcā, bet viņa nemiera gars alkst plašākus apvāršņus. 1905. gadā Bārda kopā ar brālēnu Teodoru Lāci aizbrauc uz Tērbatu. Tur viņš gribēja sagatavoties abitūrijai un tad iestāties filozofijas fakultātē, jo filozofiskie un reliģiōzie jautājumi bija tie, kas viņu visvairāk saistīja. Tērbatā viņš nodzīvo tikai pāris mēnešus. 1905. gada nemieri viņu piespiež atgriezties Rīgā. Vēl vairāk nekā Poruks, Bārda ar nesaprašanu un šausmām raudzījās uz 1905. gada revolūciju. Brālim Kārlim viņš vēstulē raksta: „Ka ļjabs nolādēja savu dzimšanas dienu, tā lai Latviešu tauta nolād šo gadu... es nevainoju vientiesīgo, darbu apkrauto laucinieku — grūti, pat neiespējami bij viņam ko apdomīgu, apzinīgu uzsākt... bet vai tiem, caur ko šim mazākajam brālim bij jākrīt galējā nelaimē“ (11. l 1906. rakstītā vēstule). Kādā pretstatā šie vārdi ar Bārdas laika biedra Akuratera liesmaino revolūcijas slavinājumu! Bārda nolād revolūciju, viņš tur redz tikai varas darbus un asins izliešanu, bet Akuraters revolūciju apvij ar mistēriōzu svētumu, nosauc to par visas tautas liesmu un cīņu (Dienu atspīdumi, revolūcijas atmiņu grāmata). Tas ļoti zīmīgi, jo Akuraters bija 1905. gada ideologs, bija tā laikmeta izjūtas paudējs, Fricis Bārda bija svešs savam laikmetam. Tāpat kā Poruku, viņu vairāk nekā laikmetīgais saistīja mūžīgais. Tādēļ arī Bārdam grūti bija atrast draugus tā laikmeta cīnītājos. Pie zemes un īstenības saistītais Jaunsudrabiņš uz tālo apvāršņu tvērēju Frici Bārdu raudzījās ar izbrīnu, viņš atzīmē Bārdas „jocīgo“ izskatu un par Bārdu runā kā par kādu, kas nācis no citas pasaules (sk. Edgara Sūnas apcerējuma 37. lp.).

„Es esmu jauns gulbis, ko noķēris kāds un sasietiem spārnieniem dzen viņu“, tā Fricis Bārda pats sevi vislabāk raksturojis. Viņš nevarēja un nevarēja ieslēgties šaurā ikdienā. Par spīti vārgai veselībai un naudas trūkumam, viņš 1906. g. kopā ar brālēnu Teodoru Lāci aizbrauca uz Vīni. Brālēns gribēja Vīnē studēt medicīnu, bet Fricis Bārda — iegūst gatavības apliecību un studēt filozofiju. Dzīve Vīnē bija ļoti grūta, viņi dzīvoja mazā istabiņā Cottage, Dittes Gasse 2. Bārda ierakstās kā filozofiskās fakultātes brīvklusītājs. Garīgā darbā bieži pagāja 18 stundas dienā. Īsos atpūtas brīžos viņš sevišķi iemīlēja lielos Vīnes kapus Zentralfriedhof, kur atrodas Bēthovena, Brāmsa, Hugo Volfa kaps. Smalki kultūrālā, mūzikālā pilsēta viņu brīnināja, smalcināja viņa garu, bet organiski viņš tur neieauga. Universitātē viņu saista lekcijas par filozofiju, ētiku un vācu moderno dzeju. Viņš klausās Dr. F. Jodla lekcijas sar Hē-

geli, Šopenhaueru, Dr. R. Arnolda — par vācu dzejas attīstību un Dr. G. Gomperca — par gribas brīvību. Viņē viņš pavada nepilnu gadu. Visādas slimības viņu tur moka, zobu sāpes, ausu iekaisums, plaušu katars un beigās ar grūtu nieru iekaisumu viņu aizved uz slimnīcu. Naudu Vīnes dzīvei sūta labais draugs Delle,niecīgām honorāru summām pievienodams drauga sūtījumus.

Vairāk kā 5 nedēļas Bārda noguļ slimnīcā. Tikai pa daļai atspirdzis, garīgi nospiests, viņš 1907. g. agrā pavasarī atgriežas Rīgā. Uz Rumbiņiem viņš nebrauc, iekšējs lepnums viņam neļauj atgriezties ģimenē tik sagrauztā stāvoklī. Sākot ar 1907. g. Bārda strādā par skolotāju Ķeņiņa reālskolā un vēlāk arī Šulces sieviešu progimnazijā. Tai pašā laikā viņš ir arī viens no žurnāla Starī redaktoriem. Tur viņa darba biedrs bez Jaunsudrabiņa bijis vēl Jānis Rozentāls un Emīlis Dārziņš. 1908. g. sāk iznākt A. Ķeņiņa vadītais mēnešraksts Zalktis, kur arī Bārda strādā līdz. 1908. g. sākās Bārdas sarakstīšanās ar Paulīnu Puskalni, viņa vēlāko dzīves biedreni, tagadējo maigo, sirds skaņās īsto dzejnieci Paulīnu Bārdu. 1910. g. viņi iepazīstas personīgi un 1915. g. apprecas.

1911. g. iznāk Bārdas pirmais dzejoļu krājums Zemes dēls ar Jāņa Rozentāla zīmēto vāku. Šai pašā gadā viņš arī sāk lasīt lekcijas par aistētiku Dubura drāmatiskosursos. Kā lektoru viņu aicina arī citās vietās. Tā 1913. g. Jāņos viņš lasījis Valkā dziesmu svētkos.

1913. g. viņš ar viņam īpatnējo neatlaidību sāk domāt par savas mājiņas celšanu Rumbiņos. 1915. g. mājiņa gatava, bet saspīlēta kara atmosfāira traucē to galīgi izveidot. (Kara dienestā Bārda savas vājās veselības dēļ nav iesaukts.) Mājiņas celšanai viņš dzīvojis līdz ar visu sirdi. Parasti viņš Rumbiņos palika tikai vasaru, bet 1915. g. arī rudenī nav braucis uz Rīgu, jo skolas, kurās strādājis, tika evakuētas uz Krieviju, un tā viņš palika uz laukiem līdz 1916. g. janvāra beigām. 1916. g. janvāra beigās viņš Rīgā atkal strādā Latviešu Izglītības Biedrības vidusskolās par latviešu valodas skolotāju, jo ir jāgādā ne tikai par sevi, bet arī par dzīves biedreni un dēlu Sigurdu. 1917. g. viņš piedalās Tērbatā latviešu skolotāju delegātu kongresā. Septembrā sākumā Rīga krīt vācu rokās, Bārda vasaru pavada Rumbiņos un vēlāk kopā ar visu ģimeni (piedzimusi vēl meitiņa Ulrika Tamāra) dodas uz Valmieru. Valmierā viņš ir viens no galvenākiem latviešu vidusskolas organizētājiem. Prof. L. Adamovičs ļoti atzinīgi izsakās par Bārdas darbu: „Visa darba atbildību iznesa uz saviem pleciem Fr. Bārda. Var droši teikt: ja nebūtu bijis Bārdas, nebūtu nodibinājusies arī Valmieras Izglītības biedrība, nebūtu arī iekārtota latviešu reālģimnazija. Arī vēlāk kā

skolas vadītājs Bārda bija viņas dvēsele, un viss vērtīgais, ko skola savā īsā pastāvēšanas laikā spēja saviem audzēkņiem sniegt, saistās ar viņa personu" (Cīņa par latviešu skolu Valmierā, I. M. M. 1921 5). Latviešu skola viņam bija sirds lieta, tik ļoti tā viņu aizrāva, ka bieži vien viņš darīja pāri savai vārgai veselībai. Skola tika atvērta 1918. g. janvārī un slēgta jau aprīļa beigās. Valmierā Bārda nodzīvojis no 1917. g. rudenī līdz 1918. g. pavasarim. 1918. g. vasaru viņš pavada Rumbiņos, ilgāku laiku slimo. Rudenī viņš brauc uz Rīgu, atkal strādā par skolotāju Izglītības biedrības skolās, strādā arī par latvju valodas un literatūras lektoru Baltische Technische Hochschule. Tai laikā slimība sākusi ātri progresēt. Ziemsvētkus viņš pavada gandrīz tikai gultā. 1919. g. viņš pāriet uz slimnīcu. Īsā laikā izdara divas nieru operācijas. Pēc otrās operācijas viņš nodzīvojis tikai pāris dienas un 1919. g. 13. martā aizmidzis uz mūžu. 16. martā dzejnieka mirstīgās atliekas no slimnīcas aizvestas pa zemes ceļu uz Umurgas kapiem. Dzejnieks apbedīts 23. martā, un bērū gājienā piedalījās tikai kādi 3 pajūgi — tik ļoti karš bija izpostījis latviešu kultūras dzīvi. Apbedīšanas ceremonijā dievvardus teicis mācītājs Ozoliņš, dziedājuši Bārdas Pēdējo dziesmu. Bet kad 1933. g. 2. jūlijā Umurgas kapsētā atklāja Zaļkalna cirsto pieminekli, uz svinībām bija ieradusies vairāk tūkstoš apmeklētāju.

2. Literārais darbs. Fricā Bārdas literārais mantojums nav liels. Tas ietverts divās dzeju grāmatās: Zemes dēls (1911) un Dziesmas un lūgšanas Dzīvības kokam, kas iznāca jau pēc viņa nāves (1923). Izņemot impresioniskos tēlojumus Vita somnium (1923), pārējās grāmatīņas mākslinieciskā ziņā diezgan nenozīmīgas: Mežmeitu gūsteknis (1905), Nu ar Dievu, Vidzemīte (1914), Vēstules (1926), Drāmas (kas gan šo nosaukumu nav pelnījušas, 1929). Kad iznāks F. Bārdas kop. raksti, tad vieglāk pārskatāmi būs viņa pārdomām bagātie apcerējumi par mākslas un literatūras jautājumiem, te minēsim tikai plašāku rakstu: „Prāts un mūžības jautājumi (Latvijas Sarga pielikums, 1919).

No ārzemju kultūrām Fricim Bārdam vistuvākā bija vācu kultūra. To liecina Rumbiņos atstātā bibliotēka, to liecina daudzi vācu izteicieni vēstulēs, to liecina viņa lekcija Romantisms kā mākslas un pasaules uzskatu centrālproblēms (iesp. žurn. Vaiņags, 1920). To liecina arī literāri ietekmējumi. No filozofiem viņam sevišķi tuvs bija Šopenhauers, kuŗa kopotie raksti atrodami viņa bibliotēkā, arī Hēgelis un Bergsons, pēdējo viņš lasīja tulkojumā. Reibināja Ničses vītālais spēks. Vienādi viņu saistīja kā ētiski, tā aistētiski jautājumi. Viņa bibliotēkā atrodam vairākus speciāldarbus par

aistētiku. Starp tiem tik jaunus, kā Benedeto Kroče, no vecākiem autoriem — Šasleru, Hamani, Dicu, Grosu. No literatūras filozofiem viņam sevišķi tuvs bijis V. Diltejs, kuŗa grāmatā *Das Erleben und die Dichtung* atrodamās atzīmes liecina, ka tā bieži lasīta un pārlasīta. Cik siki viņš bija studējis vācu romantiķus, norāda viņa jau minētā lekcija, kas piebārstīta Heines, Šlēgeļa, Šellinga, Tika un sevišķi Novalisa citējumiem. Bet visu dzejnieku dzejnieks viņam bija Gēte. No vācu modernistiem viņa draugs bija Rainers Maria Rilke. Līdzīgi šim vācu erēmītam, Fricis Bārda runāja par nāvi kā par draugu un par Dievu kā par kaimiņu. No vācu modernistiem Bārda pārņēma paņēmienu rindu nebeigt ar domu, piemēram:

Engēļu un velnu pilni
tie, kas sevī nes šo vilni.

(Zemes dēls 66). Arī rotālāšanās ar atskaņām un vārdu lietot nevis domas, bet tikai atskaņas dēļ, piemēram:

Guļ kā briesmīgs krokodīls
debess malā priežu sils.

(Dziesmas un lūgšanas, 79)

No Makša Dautendeja Bārdas dzejā ienākušas tuberozes, hetēras, orchidejas, hiacintu mežs un tamlīdzīgi svešādi priekšstati un neparastas metaforas. Lasot Bārdas Zemes dēla 6. dziesmu par nāvi kā par skumju un skaistu vijolnieku — „melns vijolnieks viņu man spēlē uz nakts melnas vijoles“ — nevar nedomāt par Hugo fon Hofmanstāla mazo drāmu *Der Tor un der Tod*. Tāpat arī interesanti salīdzināt Bārdas populāro Svešinieku ar Hofmanstāla dzejoli *Die Beiden*. Motīvs un noskaņojums tas pats, bet Bārdas dzeja gleznaināka. Salīdzinot ar viņu, Hofmanstāls liekas intelektuāls un abstrakts. No vācu impresionistiem kā Bārdam tuvs vēl jāatzīmē Cēzars Flaišlens un Altenbergs. Bārda arī daudz lasīja krievu dzejniekus, V. Ivanovu, A. Bēliju, Sologubu, Baļmontu, bet mīļāks par visiem viņam bija melodiskais Lermontovs.

F. Bārda saņēmis daudz ārzemju ietekmējumus, bet tie ne-traucēja viņu būt par latviešu dvēseles tulku un labu patriotu. Bārda ir latvietis, nevis kā tautas dziesmu krājējs vai izmantotājs, bet kā latviešu dvēseles tīkla audējs. Latviešu mītoloģiskie priekšstati, daīnu metaforas nav sastopamas viņa dzejā, bet viņa izjūtu pasaule ir latviska. Viņš saka: „Uz kapa ar dzintara krūzi mana zvaigžņotā gaismu man nes.“ Nelatvietis te droši vien runātu par kristalla glāzi. Viņš dzied par baltu klusumu, kas pazīstams tikai latviešiem.

Ar karu sākās spēji patriotiski pārdzīvojumi. 1914. g. iznāk

viņa drāmatiskais viencēliens Nu ardievu, Vidzemīte! kuŗa mākslinieciskā vērtība nav liela, bet nenoliedzama ir dziļā patriotiskā izjūta. Dziesmas un lūgšanas 5. nodaļā ir ievietoti tikai kuŗa saplosītai dzimtenei veltīti dzejoļi. 1915. g. dzejnieks zina, ja viss izgaist, viss zūd, tad tomēr paliek 3 mantas — kokle, šķēps un krusts. Tumsā sēžot vagonā, dzejnieks vēro savu ceļa biedru: „bronzas sejs, bet acīs dziļš un dīvains maigums“. Četri Juŗa krusti tam pie jaunās krūts, bet visas varonības zīmes vēl nav gūtas,

Nav vēl istās. Trūkst vēl. Trūkst vēl viena krusta —
baltā koka krusta svešā mežmalā.

Kas nav guvis tā, tam tomēr vēl ir sveša
varonība pēdējā un augstākā — — —

(Dz. un lūgš. 237)

Un tālāk braucot, vājās sveces gaismā dzejniekam liekas: „Četri krusti mirdzot dreb uz jaunās krūts.“ — Tumšos nemiera gadus viņš vienmēr jūt „parole šonakt tik skaista: par Latviju dzīvību“. Un ne tikai dzejā viņš apliecināja savu dzimtenes mīlestību. 1916. g. viņš piedalās Maskavas skolotāju konferencē un nepiesliedamies nevienai partijai, aizstāv nacionālās domas. Kuŗš un bēgļu gaitas viņu piespiež iziet ārā no savas savrupības. Tai brīdī, kad radās iespēja realizēt latviešu garīgo kultūru, skolas amats viņam vairs nav maizes darbs, bet mīsiņa.

*

Mūsu literāti parasti ierindo Frici Bārdu panteistu pulkā. Tā to darijis Arturs Bērziņš, Andrejs Upītis, Teodors Zeiferts, Edgars Sūna. Vienīgi K. Kārklīņš savā grāmatā par Frici Bārdu nepievienojas šim uzskatam, nosaukdams Bārdas reliģiōzo pārdzīvojumu par panenteismu. Visdziļāki šim jautājumam piegājis prof. P. Dāle, noskaidrodams panteisma un panenteisma būtību ar filozofa zinātnieka precizitāti: „Par panteismu vārda stingrā nozīmē apzīmējams tāds reliģ.-filozof. uzskats, kas pieņem, ka visas atsevišķās lietas, būtnes un parādības, kas dotas reālā pasaulē, ir pasaulē immanentās substances resp. kosmiska spēka jeb visdzīvības pārejošie veidi un momenti, mūžīga ir tikai pasaules substance, viņas likumbā un radošais spēks, pie kam šo pasaules substanci, likumbas vienību un radošo spēku nosauc par Dievu vai dievību“ (Ib. cit. 67). Panenteisms ir panteisma un teisma sinteze: „pēc panenteisma uzskata, pasaule nav Dievs, bet pasaule ir iekš Dieva un caur Dievu. Dievs aptver pasauli, pilnīgi nesaplūzdams ar viņu; viņš vieno, veido un vada pasauli ar mūžīgu spēku un absolūtu prātu (ideju). Dievs pēc panenteisma uzskata ir pasaules radošais pirmgars, viņas kustības un dzīvības pirmavots, visuma absolūtais apzinīgais

spēks, pamats un mērķis. Panenteisms redz pasaulē finalitāti, mērķtīcību ar dievišķu jēgu, panteisms — aklu kauzālītāti, bezmērķīgu dzīvības trauksmi un virmojumu.“ (Ibid. 48.)

Friča Bārdas reliģijas pārdzīvojumos varam saskatīt 3 noslēpumus: senlatvisko, kristīgo un panenteisko. Fricis Bārda speciāli neinteresējās par latviešu senatni, etnografiju un mītoloģiju. Arī tautas dziesmas viņam bija diezgan vienaldzīgas, bet kā katrs īsts dzejnieks viņš zemapziņā bija cieši saudzis ar savu tautu, un viņa ticības koks sakņojās latviešu zemē. Ja Bārda raksta par Dievu, kas iet pelēkā mētelī pār zemi (Dz. un lūgš. 8) vai arī, kad viņš redz, ka „Dievs pats pa zemi iet postalām zaļām“ (ibid. 38), vai kad tēlo, ka Dievs savu puķoto mutautiņu nozaudējis plāvā (ibid. 60), tad jādomā par tautas dziesmu Dieviņu, kas, zobenu nojozis, kopā ar ganiem apsēžas pie pieguļnieka ugunsкура. Dievs daudzās Bārdas dzejās ir personificēts, un nevis kā draudīga un sveša būtne, bet kā gādīgs, labsirdīgs, jā, pat humora pilns saimnieks. Bārdas pasaulē cilvēki un Dievs tik tuvi viens otram kā senlatviešu ticībā. Šo senlatviskumu netraucē eņģelis, kas uz spārniem aiznes Dievam tos vārdus, ko cilvēki runājuši bez naida un nieva (ibid. 78).

Jau seminārā Fricis Bārda izteicis vēlēšanos labprāt studēt teoloģiju, kaut gan semināra jaunekļi toreiz bija pieķērušies ateismam. Vēlāk šīs teoloģiskās intereses pārvēršas filozofiskās, un ne tik daudz reliģiōzi zinātniskās grāmatās kā filozofiskās viņš meklē atbildi uz moku pilniem jautājumiem.

Kas esam mēs? Kur pēdēj's mērķis mums?
Kur vara pēdējā, kas visu dzen un vada?

(Dz. un lūgš. 22)

„Gars alkstošais“ viņu izrauj no latviešu zemnieku sētas, viņu pamudina bez naudas braukt uz Vīni, „iztaustāma daba“ viņu nesaisa, viņš tiecas kāpt pāri īstenības robežām. Riebums viņu pilda pret „rāpuļu gaitu“, ar zināmu lepnumu viņš pasvītro: „Es nereāls esmu un gribu tāds būt“ un „tik garam celties pāri nīcībai“.

Reliģiski filozofiskos meklējumos kristīgā baznīca viņu nevisai daudz ietekmējusi. Kristīgās baznīcas priekšstatus mēs viņa dzejā tikpat kā nesastopam. Poruka tik bieži apdziedātā baltā lauku baznīciņa ir minēta tikai Zemes dēlā (156). Arī krusts, kristīgās baznīcas simbols, ir minēts tikai kādas 3—4 reizes. 1916. g. viņš iegādājas bībeli, no kuŗas vakaros allaž mēdz kaut ko lasīt, bet tā viņu saista vairāk kā dzeja ar saviem brīnišķiem tēliem, nekā reliģiōza grāmata ar savām problēmām.

Panenteistam Bārdam reliģija bija cilvēka kopizjūta ar kosmu. Dzīli viņš izjūt visas esamības vienību. No visurienes viņu sveicina

zvaigznes. Gars un pasaule viņam ugunīgi sakausēti. Visa pasaule viņam top par dzeju. Saplūst ne tikai gars un pasaule, saplūst arī subjekts un objekts, individuālais un vispārīgais. Tā ir cilvēka un visuma harmonizēšana, gara kosmizēšana. Mazu, mirušu putniņu viņš apdzied kā aizgājušo draugu (Dz. un lūgš. 76). Un „ar mākopiem kopā un zvaigznēm“ viņš nodzežas mūžības ūdeņos. Dievs viņam ir klusums (Zemes dēls 130). Dievs viņam ir ritums (Dz. un lūgš. 24). Dievs ir gaisma (Zemes dēls 23). Vārdu viņam dzejnieks nezina, bet savā sirdī to neapšaubāmi jūt. Uz moku pilno jautājumu, kas ir dzīvība, viņam atbild Gaišais gars, kas vada uz pēdējo jēgpilno, cilvēkam bieži neaptveramo mērķi. Bārdas gaišā dzīvības izpratne īpatnēji latviska. „Ir tikai viena dzīvība, bet veidu daudz“, un šis dzīvības pirmsākums sakņojas Gaišajā garā. Allaž dzejnieks dzīvi nosauc par rotaļu, tāda tā ir arī vienā no populārākām Bārdas dzejām: „Dzīvīte, dzīvīte — šūpojos tevī“. Dzīvei, kas deg septiņkrāsainās vaļavīksnēs, viņš dziedājis himnu: „Dzīvība! Ai, kur dziļa un skaista — Sauli kā dzirkstošu vīnu tu sniedz“ (Dz. un lūgš. 162). Bet viņš neslavina dzīvību kā pašvērtību, kā to darījis otrs lielais dzīvības slavinātājs viņa laika biedrs Akuraters. Fricis Bārda slavina dzīvību, kas ir mūžības kvēlošā dzirksts.

Dievs mīt visur, tā tad — arī cilvēka sirdī. Vecā māmiņa stāsta, ka viņai uz taciņas aiz klēts parādījusies Dieva gaisma. Dzejnieks noklausās šai stāstā un nešaubās, ka ir Dieva gaisma, jo skaidri to jūt sevī, „paša sirdī, paša krūtīs aizdedzās un dzīsa tā“ (Dz. un lūgš. 184). Cilvēks ir siks puteklītis, kas atšķīries no Dieva, tādēļ arī cilvēks nekad nevar justies lieks vai pamests. Šī vienības izjūta arī vissīkāko un visvarenāko cilvēku pilda ar klusu laimi. Šī vienības izjūta Bārdas dzejā sevišķi intensīva, jo viņā apvienojas senlatviešu pasaules uzskats ar romantiķu noskaņojumu.

Karitatīvais motīvs ir raksturīgs Fricim Bārdam. Viņš lūdz laipno svešinieku, lai tas kājām nemin baltās, no koka nobirusās ziedu lapas. Un tā pati skaņa, tikai vēl skaidrāka un dziļskanīgāka, pazīstamajā, klasiski vienkāršajā Lūgšanā, ko varētu uzskatīt par visas latvju tautas lūgšanu:

Lai zemei sāpes nav,	auklēt nav grūt,
kad manas kājas to min.	kad nakts ir tumša un gara,
Lai puķei jācieš nav,	un lai nav neviena
kad bērns viņu vainagā pin.	— ja tas var būt —
Lai avotam raudošos vilņus	dvēsele bez saules stara.
	(Dz. un lūgš. 14)

Šai īsajā dzejolī kosmiski panenteiskais, kristīgais un senlatviskais apvienojušies daļā vienībā.

Fricis Bārda latviešiem devis visskaistāko nosaukumu: „Zemes dēls ar zvaigžņu dvēseli“. Un nav neviena cita dzejnieka, uz ko šis nosaukums būtū tik pilnā mērā attiecināms kā uz viņu pašu. Kā mēs jau aizrādijām, Bārda neatraisāmām saitēm bija saistīts ar savu dzimteni un pirmatnēji tuvs zemei. Svešumā viņš mīcās, remdina savas gara slāpes, bet ne mirkli netop neuzticīgs dzimtenei. Pašaustās drēbes, kuņģis viņš staigāja visus semināra gadus, viņš vēlāk pārmaina pret smalku ārzemju uzvalku, bet tā ir tikai čaula. Bārda ir tas mūsu dzejnieks, kas sevī vieno izsmalcināto pilsētnieka garu ar balto bērzu piešalkoto dvēseli. Varbūt tā ir vispār latviešu kultūras iezīme — zemes tuvumu saistīt ar apgarotību. Vakar-eiropas cilvēks grāmatās ir izsusinājis savu garu, viņš vairs nezina, kādi tie svētki, kad bērziem raisās lipīgas lapiņas, un arī zemnieki tur ir savādāki: tie abām kājām stāv uz zemes, tiem nav zvaigžņu dvēseles.

Bārda nav bālasinīgs sapņotājs. Zvaigžņu ilgas viņš sevī vieno ar zemes tuvumu. Šis zemes tuvums viņu atšķir no Vakar-eiropas romantiķiem, kas savas valstis cēla svešu zemju kalnu galotnēs (Bairona Manfrēds) vai arī bezgalīgā kosma izplatījumā (Bairona Kains), bet Bārda zināja:

Ai zeme — visas manas ilgas, sāpes, prieks
uz tevi krīt kā siltais lietus pavasarī.
Man tava smarža sapņos tin kā bērnu miegs
un tavi oļi mīļi man kā zvaigžņu bari.

(Zemes dēls 12)

Grūti teikt, ko Bārda savās dzejās biežāki uzrunājis, zemi vai zvaigznes, un ja viņš runā par zemi, tad tā vienmēr ir latviešu zeme, tā atrodas kaut kur Rumbiņu tuvumā. Vēso zemi viņš kā māti noskūpst (Dz. un lūgš. 10), bet arī zvaigznes ir tik tuvas, ka viņš tās draudzīgi jautā: „Varbūt mums kādreiz mainīties?“ (Dz. un lūgš. 18.) Ne tikai zvaigznes ir svētas, arī zeme ir tāda, „kad pirmā zāle dīgst, tad zeme lūgšanu skaita“ (Dz. un lūgš. 38). Viņš skūpst zāli, puķes agrinās, zeme vēsina karsto sirdi, tā stiprina un mierina. Zemei visbiežāki veltītais epitets ir „brūna“. Brūna velēna reibina kā vecs vīns un izraisa svētus vārdus. Un tas Bārdam nebija teorētisks slavinājums: savus grūti nopelnītos grašus viņš sakrāja un pats sev uzcēla uz tēva zemes mazu mājiņu, kas viņam bija mīļākā vieta pasaulē. Rumbiņos viņš arī salaulājās, jo gribēja tūlīt pēc laulībām iziet bērzu birzē paklausīties lakstīgalas dziesmu un dzeguzes zvanišanu. Un viņa pēdējā, slimības gultā izteiktā vēlēšanās bija, lai viņu guldītu dzimtenes kapsētā.

Ka Bārda nedzīvoja savu dzīvi pasīvi dienu pēc dienas, bet

mēģināja tur ietvert augstāko garīgo satvaru, spītēdams slimībai un trūkumam, par to jau runājām. Līdz šim Bārdas aktivitātes motīvs dzejā vēl nav izcelts, bet taisni šī aktivitāte viņa smalkajai dzejai piešķir īpatnējo krāsu. Dzejnieks zināja, ka cilvēku pārņem gurduma brīži, bet tikpat skaidri arī zināja, ka tādiem nedrīkst padoties. Zemes dēlā viņš garu dzejoli veltījis Sev pašam, un tur gandrīz katra rinda ir pamudinājums uzvarēt un izturēt:

Tu citā rokā gribētu spiest šķēpu
un cita plecā pakārt vairogu.

(Zemes dēls 112)

bet tā nedrīkst: ne tikai kaŗā, arī dzīvē katram jābūt kareivim:

Vai esi dzirdējis, kā runā īsti kareivji priekš cīņas?
„... un neražens ir katrs, kas kaujas lauku atstāj,
kamēr tam šķēps nav salauzts trijos gabalos,
kamēr tam krūtis nava trijās vietās caururbtas,
kamēr tam bults nav gājusi caur pašu sirdi ... —
ikkatris tāds ir neražens un atmetams...“

Tālāk dzejnieks jautā: un cik tev ir nedziedināmu brūču? Kam tādu nav, tas nav cienīgs pļavā plūkt āboliņa ziedu, tas ir zaglis un bezgodis. Negodīgi vaimanāt par tumsu, jāasina šķēpi. Jā, Bārda pat no šķēpiem uzkur ugunsuru: „Tad šurpu, draugi, sakustaties taču! sev ugunsuru uzkursim iz šķēpiem“ ... (ibid). Viņš sauc jaunatni uzvarēt:

Nu šurpu tad jaunība straujā,
kam nākotni uzvarēt būs:
kā priesteris kareivjus kaujā
lai debesis iesvētī jūs!

(Dz. un lūgš. 58)

Priecīgiem jāiet kaujā, tad: „pretpēki locīsies, jums uzvara smies“ (ibid). Bārdas aktivitātē nav nekā robusta, tā ir lēnīgs izturīgums, klusa spīts, ko varam uzskatīt par īpatnēji latvisku, kā to jau esmu mēģinājusi pierādīt savā grāmatā Baltais ceļš.

Ir Bārdam gan skumjas, bet izmisuma nav, un viņa skumjas ir saldās (Zemes dēls 63), un arī viņa sāpes ir saldās (Zemes dēls 73). Viņa skumjas ir mūzikālas, tās radušās domājot par mūžību. „Man zvaigznēs iemīloties dvēsele kļuva slima. Man viņu mirzums bija svēts un mīļš līdz sāpēm“ (Zemes dēls 152). Viegli smaržīgas ir viņa skumjas:

Kā rožu pumpurs pilns smaržas,
tā sapņu un skumju manī sirds.

(Zemes dēls 8)

Izmisums minēts tikai 3 reizes Zemes dēlā (159) un Dziesmās un lūgšanās (53), kur teikts, ka izmisums pilda asaru bīķeri, bet tas

zūd ūdens meitu vijīgā dziesmā. Un vēl 130. lapas pusē, kur tas ir tikai vārds bez pārdzīvojuma. Fricis Bārda traģiskā nostādījumā nepazīst. Viņa saules caurstrāvētās skumjas parasti izskan priekā. Visa dzīve viņam ir skumjā meklēšana, bet beidzot atgriešanās pie gaismas pirmavota. Jau pavasari gaidot cilvēku pārņem prieka reibas: „Mēs noreibsim priekā un laimē — ziedoņa priekā un laimē“ (Dz. un lūgš. 30). Nav mums daudz dzejnieku, kas ap 1905. gadu dziedājuši tādas slavas dziesmas priekam un laimei, jo latviešu kultūras dzīvē pēc 1905. g. manāma depresija. Soda ekspedīcijas laiku, revolūcijas vilšanos, vispārīgo pagurumu A. Ķeniņš raksturo almanachā Zalktis (1908, 4). Par mūsu rakstniekiem viņš saka, ka tie bez sakara palikuši, „remdeni sīkst un smok dzīves vienaldzības saulē“. Šo depresiju neizjūtam Friča Bārdas dzejā, viņš bija pārliecināts, ka „ir kāda vara, kas visu labi dara, jo sāpīgāks kas bijis, jo jaukākas būs atmiņas“ (Dellem 24. VIII. 1906. g. rakstītā vēstulē). Viņš dziļi tic, ka ir kāda gudrība, kas vada cilvēku likteņus. Katrs pavasaris viņā izraisa jaunas gaviles. Pavasaris iesviež pa logu veselu klēpi „zeltaina prieka“. Šis prieks tik visvarens, ka pārņem pat sirmgalvi, un dzejnieks ekstazē trīs reizes pēc kārtas slavē prieku:

Silts prieks līst uz galvu,
silts prieks līst uz rokām,
uz krūtīm silts prieks guļ.

(Dz. un lūgš. 29)

Vareniem viņiem šalc prieks šais Jāzepa Vītola komponētos Saules svētkos.

Bārdas pasaules uzskatā raksturīgs ir līdzās nostādījums skumjas-prieks. Šie divi pārdzīvojumi seko viens otram kā viņi ezerā. Ja ir skumja rinda, kā:

Nav dzīvei šai — nav visai pasaulei
ne droša mērķa, ne ar' ideāla!

tad tūliņ seko gaiša rinda:

Bet tomēr — tomēr — prieks kāds brīnišķīgs
sāk beigās pildīt izmocīto krūti.

(Dz. un lūgš. 24)

Un ja kādā dzejā teikts: „līst, laime rīst“, tad tūliņ tālāk seko: „un dvēselē kā birzī viss gavilēt sāk“ (Dz. un lūgš. 44). Friča Bārdas dzeja sadeg sāpēs un laimē (Dz. un lūgš. 144). Sāpēs ir ieskaņā, klusā laime izskaņā.

Nē, Frici Bārdu nevaram nosaukt par skumju dzejnieku, tikai latvietis, gaŗā smagā vēstures gaitā pārāk noguris, līdz šim vairāk

uztvēris Bārdas skumjas, bet pareizi būtu viņu saukt par īpatnēji latvisko laimes dzejnieku, jo viņš ir teicis:

Kad laime visās dzīslās sāp,
ka grūti nest un ciest,
pie tevis, vēsā zeme, man
tad patīk lūpas spiest.

(Dz. un lūgš. 114)

Un pavasara naktīs dzejnieku pārņem tāda salda laimes izjūta, ka jāceļas un jāiet naktī. Tā nav bezdomu gavilēšana, tā ir dziļa pazemība kosma brīnuma priekšā. Dzīvīte daudz sola, bet maz dod — kas par to? Kas drīkst sev sevišķi daudz prasīt? „Skumjas un laime kā vītenes vijas“, un zīmīgi: atkal laime izskaņā. Bārdas laimes izpratnē ir pazemība neizibināmu un nezināmu, bet gaiša gara vadīta kosma likumu priekšā. Ar kādu rotaļīgu humoru viņš ļauj laimītei zaļumos iet!

Viņa laimes raksturojumā ļoti zīmīgs mazais tēlojums Kā laime nāca un vēl vairāk — Skumjas (*Vita somnium*). Skumjas dzejnieku nospiež kā tumši mūri. Un kā viņš tiek vaļā no šīm skumjām? Viņš ierauga vītolu, kam galotne un zari apcirsti un pats viņš iejots izžuvušās kārkļu klūgās. Bet kad pavasarī vītolam tuvojas bezdelīga vai arī saules stars, vītols aizmirst, ka viņš bez galotnes. „Maz laimes vajaga, lai vītolu padarītu neprātīgi priecīgu.“ Dzejnieks sevi identificē ar šo vītolu, arī viņam nevajaga daudz. Bārdas dzīvības koks pazīst pavasari, vasaru un arī rudenī, bet ne ziemu: abos krājumos nav neviena ziemas dzejoļa. Bārdū kā dzīves apliecinātāju un svētītāju raksturojot, noslēgsim vārdiem: „Tu, lielais, lielais Dzīvības Koks! Tev saulēm pilni zied visi zari“ (Dz. un lūgš. 7). Kas tā skatās uz dzīvi, tam izmisuma nav.

Par viņa gaišo dzīves uzskatu vēl liecina mīlestības un nāves izpratne, kā arī abos krājumos izkaisītie humoriskie dzejoļi. Apstāsimies mazliet pie katra no šiem jautājumiem.

Kā jau aizrādīju, traģiskais stils Bārdam bija svešs. Traģēdija rodas tur, kur cilvēks uztverts kā neapšaubāmu, izcilu vērtību nesējs, kur persona neglābjami un priekšlaicīgi, nepiepildījusi savas iekšējās iespējas, aiziet bojā. Bet kas ķīvīti sauc par savu māsu un rožu pumpuru par savu brāli, ir svešs traģēdijai. Tāpat kā pārlicinātam kristietim (kā to esmu mēģinājusi pierādīt studijā par Annu Brigaderi *Baltais ceļš*, 81) nāv traģēdijas, tā tās arī nav panenteistam, kas pasaulē redz mērķtiecību un dziļu jēgu. Cik sveša Fricim Bārdam bija traģēdija, tik tuvs viņam bija humors, kuŗu mūsu otrais lielais romantiķis Poruks nemaz nav pazinis. Viens no Bārdas pirmiem sacerējumiem ir humorisks dzejolis par krusttēvu

makšķerētāju. Arī viņa vēstulēs vērojam humoru. Labprāt viņš pajoko par ikdienišķām lietām, tādā veidā „izlādēdamies“. No Vīnes, uz kurienu viņš aizbrauc tikpat kā bez naudas, vecākiem nekā nezinojot, viņš raksta: „Nebīstaties! Es tas esmu!.. Pašā Eistrēķu galvas pilsētā... Fricis Palaidnis Nr. 1, Teodors Palaidnis bez Nr. Noskūpstā jūs visus sirsnīgi.“ Dzīves likstas viņu nesārūgtināja, viņš pasmaidīja par tām. Bārda dzejā vairās asāku līniju. Tur mēs satiras nesastopam, bet sastopam to gan mazā grāmatiņā Ziemeļis Vē-tītājs. Šai sabiedriski satiriskā rakstu krājumā Fricis Bārda pa-rakstās Barda-Barda, un viņa valoda ir dzēlīga un asa. Šā laika dzimtenes garīgais apvārsnis viņam gluži kā Porukam un Dārziņam likās pārāk šaurs, satiriski viņš graiza sociālās un individuālās ne-gātīvās parādības. Sāpju dziesma vērsta pret netaisnīgiem kriti-kiem, tāpat arī Pēdējās mocības:

Un latviešu mūza nopūtās
 Un skumji uz debesīm raudzījās:
 „Mans bikeris izdzerts līdz dibenam —
 Tēvs, dāvini viņu nu mūzejam!“
 Bet balss sauc no debesīm:
 Vēl nava viss!
 Kur't Jansons, Upīts un Līgotnis?

Šeit iespiesta arī maza satīra Ābela zīme, vērsta pret Rī-gas tā saucamām labākām aprindām, pret „desu virtuozu“ un „Rīgas Latv. b-bas Literātūras Spunda Pārvaldes Loceklī“. Divus gadus vēlāk Dārziņš savā rakstā Ceļa jūtīs (1910. g.) baidās par latvju nā-kotni, baidās, ka latviešu mantas kāre taps par lipīgu slimību, kas iznīcinātu gara prasības. Poruks daudz agrāk savā romānā Rīga (1898) žultaini smejas par Rīgu, kurai trūkst īstās cilvēcības, jo tur visi studē „vienīgi līdz diplomam“. Poruks, Dārziņš un Fricis Bārda, mūsu smalkākie gara kultūras pārstāvji, visasāk izjuta toreizējās dzīves aprobežotību.

Prof. L. Bērziņš aizrādījis, ka senie latvieši „zelta humoru“ visbiežāk ielikuši bērnu dziesmās, tā arī Fricis Bārda. Arī viņa humors ar sevišķu grāciju parādās bērnu dziesmās: Miega dziesmas lieliem vīriem (Zemes dēls 97), un Dziesmās un lūgšanās dzīvības kokam atzīmējami tādi humoriski dzejoļi: Bukurags, Vijolīte, Tikumīgā kreimene, Vasaras idilles, Ansītis, puisītis un vectētīņš, Sēņojot, Circenišu naktsdziesmas. — Allaž Bārdas humors rodas no hiperbolām: sapņotājs iet sevī nogrimis, viņam „brauc skudra ar baļķi pretim un sauc, piesargies, cilvēks, ka nepakrīti“ (Zemes dēls, 251). Ozolam ir bijis simt tūkstoš dēlu. Viņš gauži raud, jo atli-kuši tagad vēl tikai tūkstoš (Zemes dēls 251).

Mīlestības izpratnē Bārda neatšķiras sevišķi no Vakareuropas romantiķiem. Salīdzinot viņa mīlestību ar otru mūsu lielāko romantiķi Poruku, Bārdas jūtas ir vienkāršākas. Kā visu romantiķu, tā arī Bārdas mīlestība stāv zem tāles, zem mūžības aspekta un ne zem acumirkliņa iespaida. Kā visi romantiķi, arī Fricis Bārda, izējot no Platōna, šķir zemes un debess mīlestību, jeb asiņu un dvēseles trauksmi. Poruks to nosaucis par mīlestību dabā un dzejā, Bārda tam atradis skaistu simbolu: sarkanās un baltās rozes, un zīmīgi: sarkanās rozes ir biežāk pieminētas. Bārda pazina sarkanās ilgas, viņš zin, kā pavasarī asinis saldi gurkst un tvīkst, kā katra šūniņa sāp. Cik dziļi viņš pazina sarkanās ilgas, resp. asiņu nemieru, liecina Tamāras nakts. Motīvs ir no Ļermontova, bet pārdzīvojums ir bārdisks. Tamāra ir klosterī, viņa ir skaista, viņai jāpielūdz tikai Dievs, bet tad nāk tās nakts, kad viss gaiss pilns aicinājuma, kas sauc un vilina. Dienu viņas biedres ir svētas melodijas, un māsas — vaska sveces. Bet naktī nebaudītie prieki neļauj gulēt, un lūgšanas uz lūpām jūk un maisās. Viņa apreibst, un tumši sarkanais vīns ir viņas pašas asiņu mulsums:

Vairs domu nav. Visapkārt tikai maldi,
un baltu jasmīnziedu lietus list...
Es tvīkstu, gurstu. Smaržo viss tik saldi
un matu pinums pats sāk irt un šķīst...

(Zemes dēls 230)

Tā ir sarkano ilgu dziesma, par kuŗu Bārda citā vietā saka: šķiet uguns izlieta dzīslās. Kā zemes dēls savalda šo uguni?

Bet uguns, mana uguns, ko meklēju, būs —
Ar zvaigžņotu vainadziņu.

Bet tikpat reibinoši kā sarkanās rozes smaržo arī baltās, un dzejnieks neziņā jautā: „Rozes baltās, rozes sarkanās — kuŗām no jums dvēsele līdzinās? (Dz. un lūgš. 135). Sapņotājā Pažā šīs divas mīlestības atrod savu apvienojumu. Poēmas izskaņā sarkanais nemiers ir zudis, un mūžība skan tīri reliģiōziem akordiem: „Ak, cik tālu ir tās mājas, kurp tu, mīla, dvēsele sauci“.

Līdzīgi citiem romantiķiem, arī Fricis Bārda radījis savas vismīļās tēlu. Kā Novaliss savā vismīļā Sofijā pielūdz universu, tā Fricis Bārda — Zvaigžņoto:

Zvaigžņotā zvaigžņoto sagaidīs,
zvaigžņu mirdzumā gredzenus mīs.
Mūžam vairs maldīties nelaidīs.

(Zemes dēls 12)

Šī mīlestība ir dziļi reliģiōza, tā ir ceļš uz mūžīgu gaismu:

Es tavā svētā milā
kā sēkla zemē kritu
un dīgstu pretim gaismai
ar katru jaunu rītu.

(Dz. un lūgš. 105)

Zvaigžņotā to pasargā no nakts tumsas. Viņas mirdzums to šķīstī, viņa to pārvērš, atpestī no ļaunuma un grēka. Velti būtu jautāt, kāds ir viņas reālais tēls? Viņa ir sapnis, „tā, kuŗas mūžam nesatikšu, tā, kuŗas mūžam neaizsniegšu“, viņa ir nezināmā, līdzīgi tai, kuŗai mazāka formāta romantiķis Ziemeļnieks veltījis savu dzejoļu krājumu Nezināmai; un arī par Akuratera Neatrasto te jādōmā. Dzejniekam rokā ir zils salapojis ilgu zizlis, tas viņam aiztiklojis seju, viņš staigā maldu tekās, meklēdams savu sapņu karalieni, un visi pavasara cilvēki viņam seko. Kur ceļš uz Zvaigžņoto ved, to nedrīkst jautāt zemes ļaudīm, tas jājautā mūžībai, jo „mūžība un mīlestība ir viens, un dievība ir viņu mērs“ — tā ir tipiski romantiska mīlestība, kuŗas būtību jau esmu iztīrējusi grāmatā Poruks un romantisms.

Tādā pasaules uzskatā nāvei nav dzeloņa. Nāve ir nenovēršams dabas likums, ar tādu pašu pazemību, ar kādu baudām dzīves skaistumu, ir jāpieņem nāve. Cilvēks nav izņēmums dabas rādījumu virknē. Kā puķe un putns pieņem nāvi, tā arī cilvēkam tā jāpieņem. Viena otra stīga Bārdas nāves izpratnē saskan ar senlatviešu domām. Senais latvietis raudzījās uz aizsauli ar uzticību. Viņam likās, ka aizkapa dzīve ir šīsdzīves turpinājums un tādēļ nepazina nāves baiļu, kā to liecina daina „ņem Dieviņi kad ņemdams, Tūliņ gribu līdz iet. Vai man kādi glāžu logi, Šai saulē žēlojami.“ Viņasaule reizēm gan ir nemīlama, tādēļ ka tā nav zināma, tādēļ ka tur nedzied sīki putni, nekūko dzeguzīte, bet nav dainu, kur tēlotas elles mocības. Ne velti vārds „elle“ aizgūts no vācu valodas un ienācis mūsu kultūrā līdz ar kristīgo ticību. Dainām līdzīgu noskaņojumu atrodam arī Bārdas nāves dzejoļos, tie klusa miera pilni:

Bez vēja birst magone —
Es cepurī noņēmis, apstājos:
Mana draudzene skūpstās ar nāvi.

Dzejnieku aprok smiltājā, viņš dus dziļā sadraudzībā ar visu dabu. Priedes sakne aug caur viņa sirdi. Un ja arī pirmā pantā ir drūma skaņa: „slims krauklis nāks vakaros dusēt un tas būs mans pēdējais draugs“, tad beigu izskaņa tomēr gaiša: „uz kapu ar dzintara krūzi mana Zvaigžņotā gaismu man nes“ (Zemes dēls, 27). Un tā tas visur. Minēsim vēl dažus piemērus: dzejoli Augšāmcelšanās

(Zemes dēls 31) sirms akmens jau trīs gaŗas mūŗības uzguļas dzejniekam, bet pavasarī viņš dzird, kā pirmā bite ziediem pāri dūc. Nakts mesē (Zemes dēls 47) miroņi pavasarī nevar mierīgi gulēt savos kapos, tad pat vectēvs platos, pelēkos svārkos ceļas no kapa. Zemes dēla visa 8. nodaļa veltīta nāvei. Pirmā dzejolī Miruŗā bērna dvēselīte dzied, un ŗīs dziesmas kvintesencē — es visam pāri, es jau noziedēju — nav ne rūgtuma, ne saslieŗanāŗ. Pat mazajam bērnam nāve nāŗ bez ŗausmām, „tad nāŗ saldo dūmu mākonis un izdzēŗa zvaigzņītes manos skatos“. Vēŗš no ziedoŗās liepas mīkstiem zeltainiem spāŗniem aiznesa bērna dvēseli. Otrā dzejolī — Sveŗā kapsētā — pamata skaņa ir rezignācija. Treŗā, Rūdfolfam Blaumanim veltītā dzejolī — Kungs sauc atpakaļ pie sevis dzejnieku. Ceturtā virsraksts ir Dzīvība, un tas ļoti zīmīgi, jo dzīvība un nāŗe Fricim Bārdam nav naidnieces, nāŗe ir dzīvības dabīgais noslēgums. Tādēļ viņš arī gluŗi draudzīgi abas uzrunā pamazināmā formā: „Ai nāŗe, nāŗe, nāŗīte, pa draugam būŗim mēs“, un „dzīvīte, dzīvīte, ŗūpojos tevī“. Piektā dzejolī Nāŗe, gluŗi kā Porukam, ir lielais klusums. Sestais un divi turpmākie dzejolī veltīti tēva piemiņai. Cik tuvs tēvs bija dzejniekam, par to jau runāŗjām, bet piemiņas dzejolis izskan pavasarīgi:

ŗalc vējīņŗ. Dūc bites, Svīlp strazdi.
Un ābeles raud un zied — —

Arī abos pārējos sadzirdama ŗī pati skaņa. Paŗa tēva vairs nav, bet visās dzimtenes takās dzejnieks izjūt viņa tuvumu: kur gaiŗš cilvēks aizgājis, tur paliek gaiŗmas svītra. Dzejnieks, raugoties rudzu puķēs tīrumā, domā:

... sāk ziedēt tur krituŗie
tavi siltie, sīrsnīgie skati...

Ar ŗausmīgiem brīŗiem nāŗe saistīta tikai 181. lapas pusē, kur aizloga skan drausms zvans. Bet tas pazūd vispārīgās gaiŗās melodijās. Jau nāŗoŗā dzejolī ir atziņa: „nonāŗsi tad galu galā kluso svētlaimīgo salā“, un nodaļa beidzas ar klasīsko Skaidu spilvenu: dzīve bija ilgas, dzīve bija trauksme, mīers ir tikai nāŗē. „Un kad lielais Sargs reiz mīeru sauks“, tad atkritīs viss, kas dzīvē dedzīnāŗa un mocīja, bet arī „viss, kas likās satverts, panāŗts, gūts, izzudīs kā krēŗla miglas elpā“, izīrs, kā izīrst pērļu virkne, kā īrst vīļu pinums avotā. Un Fricis Bārda ļautā: ja skalu krustīņŗ, skaidu spilvens un zaļas velēnas ir vienīgais mūŗa gūvums, vai tad vēŗ ir vēŗts kāda maza asa vārda, kāda spoŗa nieka dēļ raudāt un nīst? Nāŗe viņam bija liela izlīdzinātāŗa, tā nebija naidnīece, ŗīrgātāŗa ar izkapti, tā bija draugs, māte, lielais Svētvakars. Zīmīgi, ka abos krājumos atrodam dziļu mīera izjūtu, saistītu ar nāŗi. Mīera dzīsmā (ko

komponējis E. Vikmanis un kas allaž bēru gadījumos dziedāta) nāvē
pie cilvēka nolaižas miera Dievs un uzliek tam uz pieres savu vieglo
roku:

Glāstīdama pārrauj tā
dvēs'lē pēd'jo sāpju stīgu
un tai pāri vēdina
zvaigžņu mirdzu bezgalīgu.

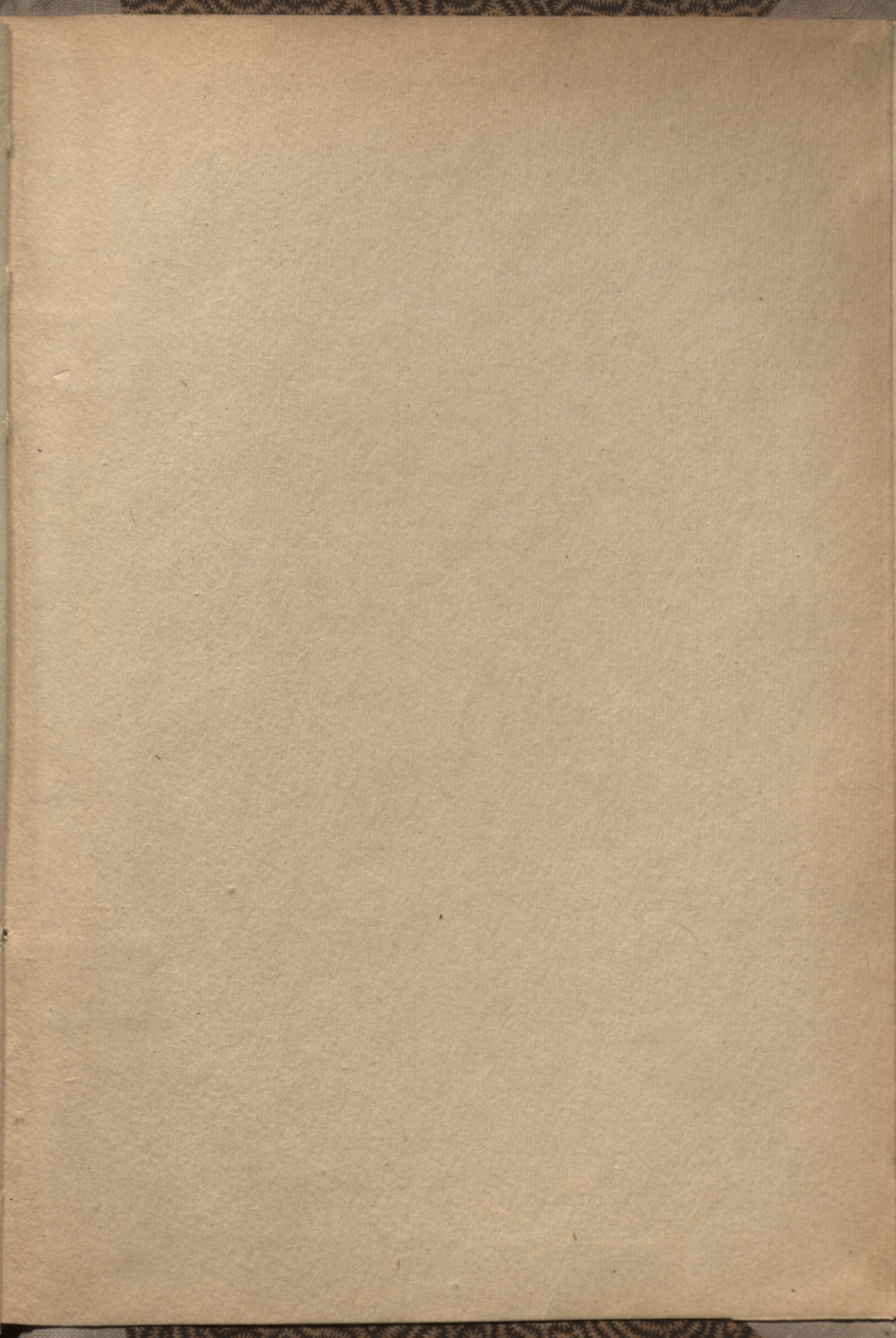
Tik maīgi par nāvi varēja rakstīt tas, kas jūta, ka „dzīvība un nāve
ir viens, un mūžība ir viņu mērs“.

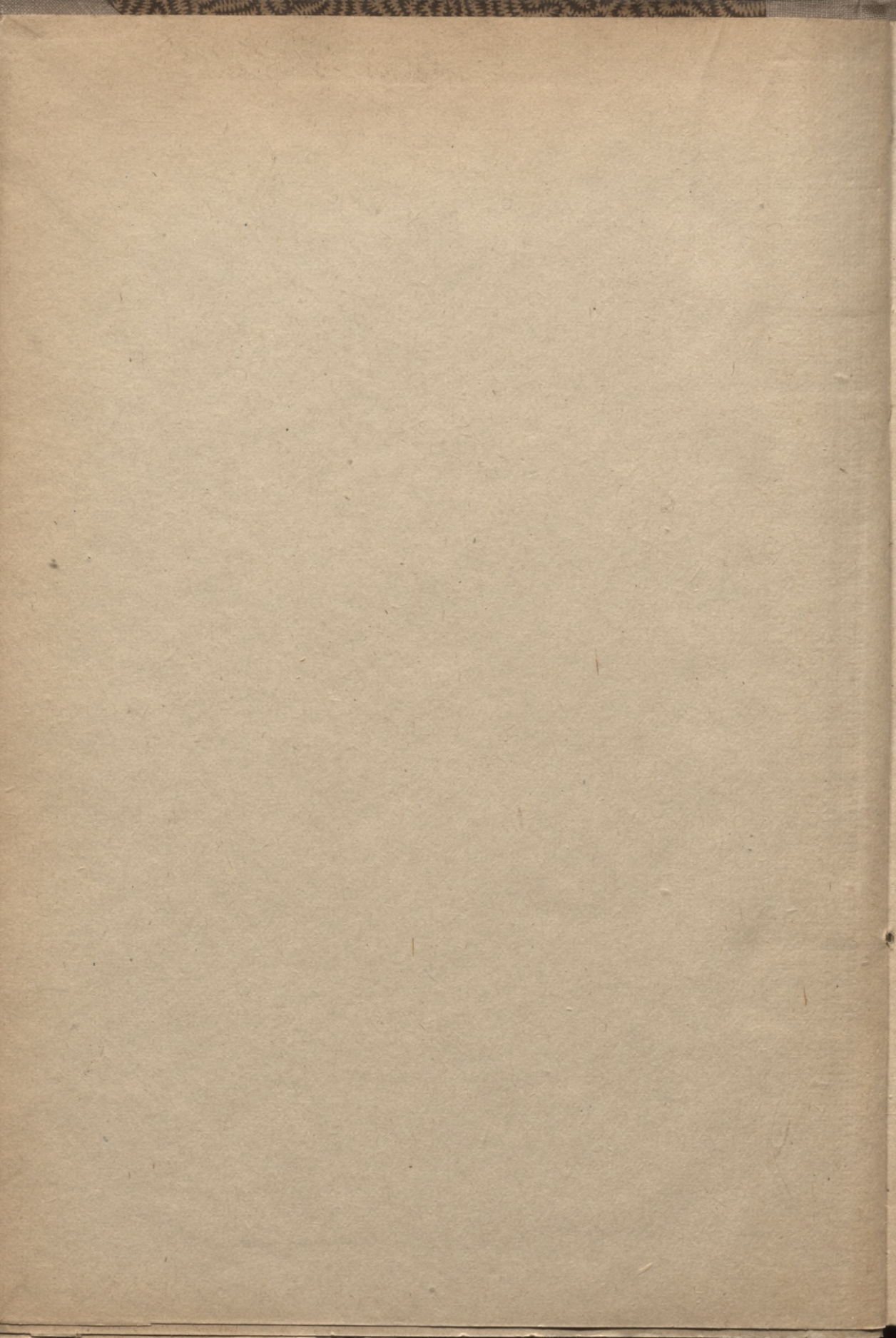
(20)

Izdevusi „LITERĀTŪRA“.

Grāmatu spiest. kooper. „Grāmatrūpnieks“, Rīgā, Pils ielā 14.

23 SEP. 1938

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308100051